

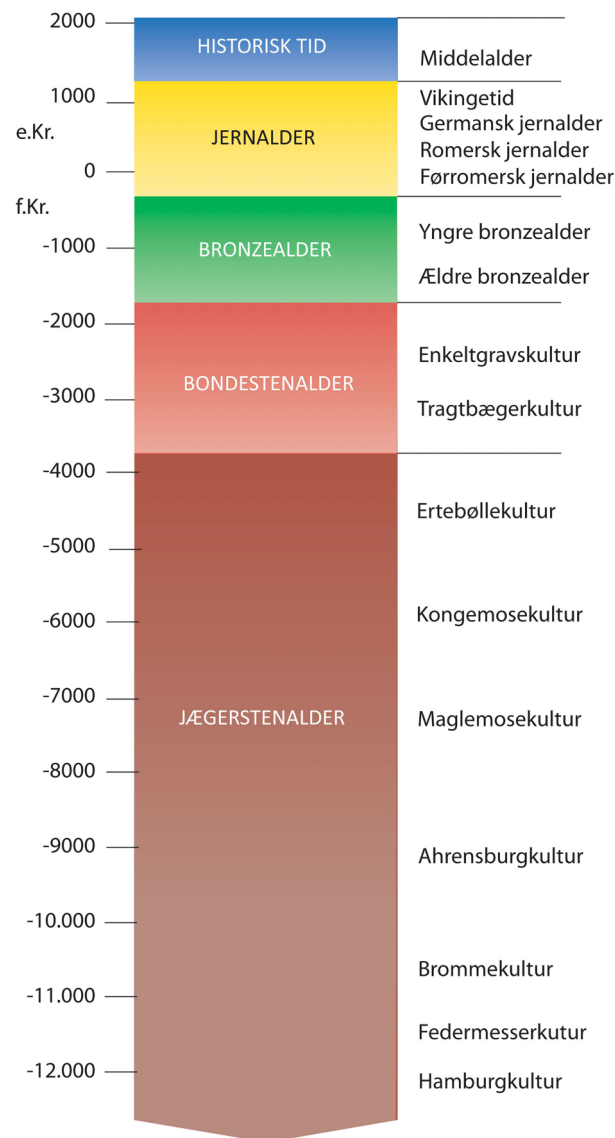
Bebyggelse fra romersk jernalder og pansergrav fra 2. verdenskrig fundet syd for Gigantium

Arkæolog Sanne Thoudal Laustsen

Indholdsfortegnelse

Indledning	3
Undersøgelsens baggrund	3
Lokalområdet i oldtiden	3
Undersøgelsens resultater	4
Jernalderen	4
2. Verdenskrig	6
Sammenfatning og perspektivering	6
Hvis du vil vide mere	7
Udgravningsdata	8

Indledning

Denne kulturhistoriske rapport giver et indblik i to af museets arkæologiske udgravninger ved Gigantium i Aalborg Øst. Udgravningerne var fordelt på fire fundområder, to fundområder under journalnummer 7977 og to fundområder under journalnummer 8001.

Udgravningen blev udført i perioden 01. juni 2023 til den 16. juni 2023 og resulterede i udgravningen af to langhuse, to fire-stolpe anlæg, spredte gruber og et grubekompleks. Anlæggene er ^{14}C dateret fra yngre bronzealder til romersk jernalder (971 f.Kr. – 394 e.Kr.).

Udover anlæggene fra jernalderen fandt man under udgravningen rester den gamle pansergrav fra 2. verdenskrig anlagt af tyskerne til at beskytte Aalborg.

Undersøgelsens baggrund

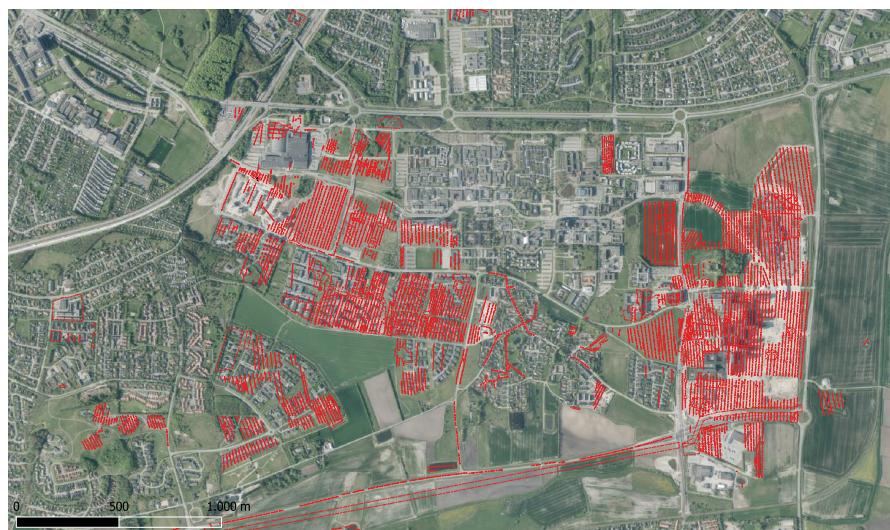
Figur 1. Bygherres afsætning af forundersøgelsesarealerne er røde, udgravningsfelterne tilhørende 7977 til er markeret med blå og 8001 er markeret med grøn. Bemærk at der er to felter til hver sag, beliggende side om side.

Indeholder data fra klimadatastyrelsen.

Udgravningerne er foretaget forud for etableringen af et vejtracé ved en udstykning syd for Gigantium.

På foranledning af Aalborg Kommunes byggeprojekt gennemførte Nordjyske Museer en arkæologisk forundersøgelse og en udgravning på arealet. I løbet af forundersøgelsen blev der konstateret to områder som måtte indstilles til udgravning. Udgravningen dækkede 1610 m². 7977 rummede et fire-stolpe anlæg og en kogestensgrube, mens 8001 rummede to langhuse, et fire-stolpe anlæg, lidt gruber og et grubekompleks.

Lokalområdet i oldtiden

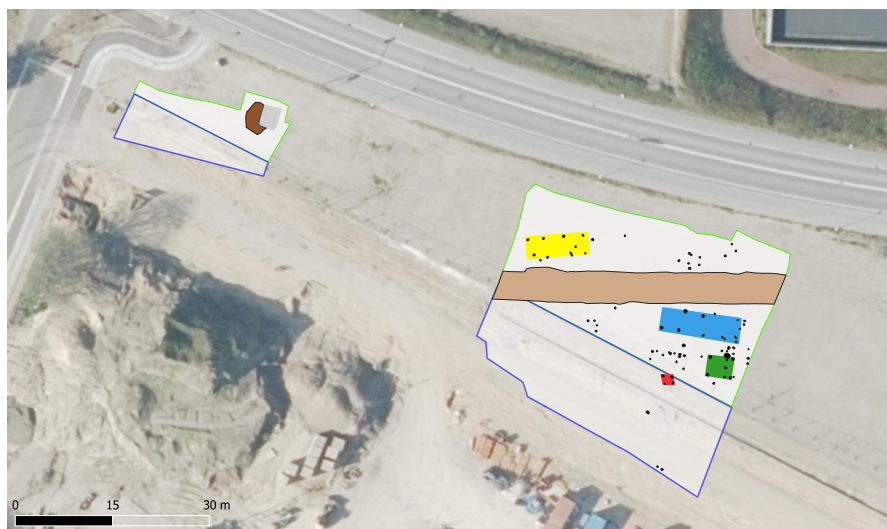
Figur 2. Kort over området ved Gigantium med museets tidligere undersøgelser markeret med rødt. Den store vej der løber til venstre i billedet, er motorvej E45 hvor Gigantium ses lige til højre for. Kortet viser tydeligt de mange undersøgelser foretaget af museet i området.

Indeholder data fra klimadatastyrelsen.

I takt med den markante byudvikling i Aalborg Øst har museet foretaget rigtig mange undersøgelser i området i de sidste 25 år. Særligt i området omkring Aalborg Universitet og Universitetssygehuset er det fundet mange bopladser dateret fra ældre jernalder til yngre jernalder (500 f.Kr.-800 e.Kr.). Det sydøstlige Aalborg er et af de bedst undersøgte områder i landet med bebyggelse fra jernalderen (525 f.Kr. – 550 e.Kr.). Der er undersøgt over 800 bygninger fra perioden inden for et forholdsvis lille og velafgrænset område.

På en markant højderyg ca. 150 m mod nord for udgravningen ligger byhøjen Nørre Hedegård som er dateret fra yngre bronzealder til udgangen af ældre jernalder (omkring 700 f.Kr. til 160 e.Kr.). En byhøj er en menneskeskabt forhøjning i landskabet, der skyldes mangeårige brug af pladsen kombineret med ophobning af affald derfra. Store dele af byhøjen blev udgravet i slutningen af 1990'erne og lokaliteten huser i dag Gigantium.

Undersøgelsens resultater

Udgravningerne afdækkede to treskibet langhuse, to fire-stolpe anlæg, en mindre mængde gruber, et grubekompleks med keramik dateret til ældre romersk jernalder (1 e.Kr. – 160 e.Kr.) og pansergraven.

Jernalderen

Langhusene tolkes som værende til beboelse, mens fire-stolpe anlæggene tolkes som værende til opbevaring. Husene har været nogenlunde orienteret øst-vest, hvorved de har været mindst udsat, ved at have den mindste flade vendt op mod vestenvinden. Samtidig har husene haft dens største flade vendt mod syd, hvilket har betydet at solen har haft de bedste betingelser for at opvarme huset.

Det røde fire-stolpe anlæg måler kun 1,5 x 1,3 meter og har derved haft et meget begrænset areal. Konstruktionen har formentligt dannet en såkaldt staklade uden vægge, brugt til opbevaring af f.eks. halm eller hø. Konstruktionen har formentligt haft relation til langhusene beliggende få meter nordfor.

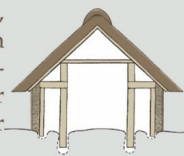
Det gule langhus består af fire sæt tagbærende stolper, hvor af en enkelte stolpe har været udskiftet på et tidspunkt, formentligt for at forlænge huset levetid. Stolpehullerne var i husets vestende meget svære at se i undergrunden, men udformningen af husets tagbærende konstruktion vidner om at hustypen er et treskibet langhus. Konstruktionen var 8,5 meter lang og 3 meter bred. Husets areal indenfor de tagbærende stolper måler 25,5 m². Med tilhørende vægkonstruktion og indgange har huset haft et større areal, men disse var ikke længere bevaret. Langhuset er ¹⁴C-dateret til 125 e.Kr. – 233 e.Kr. hvilket placerer huset i romersk jernalder.

Figur 3. Stolpehuller fundet under museets undersøgelse er sorte, mens udgravningsfelterne er markeret med hvide polygoner. De fire udgravende konstruktioner er markeret med forskellige farver. Grubekomplekset er markeret med brun. Den brede lysbrune rende er pansergraven fra 2. verdenskrig.

Indeholder data fra klimadatastyrelsen.

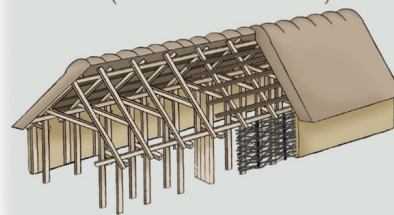
Det treskibede hus

I et treskibet hus bæres taget af to rækker af kraftige stolper, placeret ned igennem husets midte. Hustypen kaldes treskibet, da det i tværsnit kan opdeles i tre dele - mellem og på hver side af de to rækker tagbærende stolper.

Husene har haft stolper til ydervægge og andre opdelinger i huset - som skillevægge, båse til dyrene osv. - men disse er kun i heldige tilfælde bevaret. Husene er aflange og oftest 5-6 m brede. De kaldes derfor langhuse, når de er så lange, at de er brugt som bolig. Der er også mindre bygninger, som har været brugt som fx arbejds- og til opbevaring. Indgangene er i langhusenes lange vægge, og indrettes oftest med bolig i den ene ende (mod vest) og stald i den anden (mod øst).

Treskibede huse bygges i det meste af bronzealderen, jernalder og vikingetid - samlet en periode på omkring 2000 år (1.500 f.kr.-1.050 e.kr.).

Det blå langhus består af fem sæt tagbærende stolper. Ligesom i det gule hus har man udskiftet stolper for at forlænge husets levetid. Stolpehullerne havde en dybde mellem 15 til 42 cm og var meget tydeligt at se i undergrunden. De dybe stolpehuller og deres placering vidner om et godt bevaret langhus. Konstruktionen var 12 meter lang og 3,5 meter bred. Husets areal indenfor de tagbærende stolper måler 42 m². Hellere ikke til dette langhus blev der fundet spor efter et vægforløb eller indgange.

Det grønne hus bestod af fire tagbærende stolper og måler 3,5 x 3 meter. Stolpehullerne har formentlig dannet en staklade/fire-stolpeanlæg, brugt som udhus. Den grønne staklade ligger knap to meter syd for det blå langhus, det er derfor muligt at fire-stolpe anlægget kan have haft relation til langhuset. Den grønne staklade er større end den røde, så det kan være en mulighed, at anlægget har været brugt til anden opbevaring eller til håndværksaktivitet. Desværre blev der ikke gjort nogle fund, der kan vidner om håndværksmæssigt arbejde ved stakladen.

Det blå langhus er ¹⁴C dateret til 224 e.Kr. – 339 e.Kr., som placerer huset i yngre romersk jernalder, mens den grønne staklade er dateret til 165 e.Kr. – 328 e.Kr. hvilket daterer huset mere bredt til romersk jernalder.

Ud over de fundne huse fandtes også flere gruber, herunder affaldsgruber og ild-/koge gruber. En grube er et større hul i jorden, som kan være brugt til forskellige formål såsom ovn, opgravning af råstof (især ler), affaldsbeholder og lign. Der blev fundet fire af disse anlæg, hvoraf der i en af dem fandtes tre skår stammede fra en keramiskskål. Denne type skål er stammer oftest fra ældre førromersk jernalder (525 f.Kr. – 160 f.Kr.).

Der blev udgravet i alt ti ild-/koge gruber. Kogestensgruber er jordovne, hvor man har opvarmet sten og bagt/stegt på eftervarmen. Den bedst bevarede var en halv meter dyb og havde et bevaret trækulslag mod bunden. Dette er resterne fra det bål der har varmet de sten, som man har stegt sin mad på. ¹⁴C-dateringer fra en af ild-/koge gruben placerer anlægget i yngre bronzealder (971 f.Kr. – 416 f.Kr.).

I det nordvestligste felt blev et grubekompleks udgravet. Et grubekompleks er en samling af flere gruber, der er nedgravet samme sted og derved får dannet et stort sammenhængende anlæg. Dette kompleks bestod af minimum tre sammenhængende gruber. Komplekset er 4,7 meter bredt og 60 cm dybt. Der blev fundet dekoreret keramik i grubekomplekset, der kan dateres til ældre romersk jernalder (1-160 e.Kr.). ¹⁴C dateringerne daterer dog komplekset en smule yngre til 166 e.Kr. – 329 e.Kr. Dette kan blot skyldes, at der er tale om et ældre kar der er smidt ud.

Firestolpeanlæg

Firestolpeanlæg er små kvadratiske bygninger, bestående af i alt fire stolper.

Disse små bygninger kan være små bygninger uden vægge men med et tag - brugt til opbevaring af halm, hø eller andet forråd. Bygningerne kan dog også have spor af vægge og indgange - og så formodentlig brugt til forskellige håndværksaktiviteter, opbevaring og lignende.

Figur 4. Keramikken fundet i grubekomplekset. Skårene i bunden til venstre er dekoreret med indtryk lavet med en finger. Denne type dekoration kan oftest dateres til ældre romersk jernalder (1 e.Kr. – 160 e.Kr.).

Foto: Nordjyske Museer.

2. Verdenskrig

En gang imellem finder man noget andet, end man lige troede man skulle finde. Under muldafrømningen kunne man hurtigt se en stor nedgravning på tværs af feltet, som fremstod meget nyere end de resterende anlægsspor. Nedgravning var omkring fem meter bred og 45 meter lang, løbende øst-vest indenfor udgravningsfeltet og enkelte steder sås der pigtrådsrester stikkende op af jorden.

Ved gennemgang af gammelt kortmateriale og billeder fra Gug-Sønder Tranders Lokalhistoriske Arkiv viste det sig, at den store nedgravning var resterne af en pansergrav fra 2. Verdenskrig.

Under krigen var Aalborgs lufthavne en vigtig del af den tyske sikring af atlantvolden og fungerede bl.a. som luftbro for invasionen af Norge. Rundt om byen var der derfor anlagt pansergrave og forskellige stillinger til forsvaret af Aalborg. De 45 meter pansergrav ved Gigantium er derfor kun et ganske lille stykke af den oprindelige befæstning. Pansergravenes funktion var at stoppe eventuelle fremrykkende kampvogne og lignede tunge køretøjer.

Figur 5: Pansergraven i udgravningsfeltet foran Gigantium, løbende øst-vest. Pansergraven ses tydeligt som en lys bræmme i den lidt mørkere sandundergrund. De mørke plamager er anlægsspor fra oldtiden.
Foto: Nordjyske Museer.

Figur 6: Luftfoto fra tiden efter 1945. Pansergraven løber tværs gennem billedet som en mindre lys streg. Lige til venstre for Hadsundvej ligger området, hvor Gigantium ligger i dag.
Foto: Gug-Sønder Tranders Lokalhistoriske Arkiv.

Figur 7: Billede af pansergraven fra et ubestemt sted i Aalborg.
Foto: Gug-Sønder Tranders Lokalhistoriske Arkiv.

Sammenfatning og perspektivering

Der er tale om en lokalitet med kulturlevn og bebyggelsesspor fra yngre bronzealder og frem til yngre romersk jernalder. Fortidsminderne skal ses og forstås i forhold til de allerede kendte fortidsminder i området, herunder byhøjen nordfor. Koge-/ildgruben fra denne gravning relaterer sig daterings-

mæssigt til Nørre Hedegård byhøjens fase 5-6, der daterer sig fra yngste bronzealder til ældste førromersk jernalder og resterne af keramikskålen til fase 14 og 15 der dateres fra sen del af yngre førromersk jernalder og til første halvdel af ældre romersk jernalder. Husene fra denne gravning dateres overordnet set yngre end husene fra byhøjen, men resultaterne skal med stor sandsynlighed ses som sammenhængende, da der er fundet spor efter samtidig aktivitet. Fundene indikerer at bopladsen under Gigantium ophører i ældre romersk jernalder og i tiden omkring yngre romerske jernalder flytter bopladsen sig fra området. Dog har man ikke rykket langt væk, men blot de 200 meter længere mod syd, hvor en ny boplads har formet sig.

Resultaterne fra udgravningerne er vigtige for vores samlede forståelse af samfundets organisering fra yngre bronzealder og frem til yngre romersk jernalder, specifikt for lokalområdet. Det bidrager også væsentligt til den allerede igangværende kortlægning af den forhistoriske bebyggelse og til forståelsen af dynamikken i landskabsudnyttelsen i jernalderen. De mange udgravninger foretaget af museet i lokalområdet vidner om stor udnyttelse af landskabet og at man bevæger sig fra små gårdsenheder til større landbyssamfund. Ser man på det dateringsmæssige aspekt, tegner der sig et billede at et større sammenhængende samfund, hvor de mange samtidige pladser i Aalborg Øst har indgået.

Ca. 700 meter syd for pansergraven udgravede museet i 2018 og 2019 en større boplads fra ældre jernalder ved Tranders Høje. Her gjorde man også fund af den tyske befæstning i form af en lyskasterstilling. Nedgravningerne til lyskasterne indeholdt affald som f.eks. læderstykker i grønne og grå camouflagesfarver, avisstykker med tysk gotisk skrift, små flasker med tyske etiketter, en tandbørste, en tube tandpasta, mange konserverslag, patronhylstre og over 100 låg fra mælkeflasker med teksten "Sdr. Tranders Andelsmejeri, Sødsmælk".

Udgravningerne ved Gigantium har derfor ikke kun gjort os klogere på forhistorien i landskabet omkring Aalborg, men også om tiden under 2. Verdenskrig, hvor Aalborg var en vigtig brik i tyskernes besættelse af Danmark og Norge.

Fundene fra udgravningen ved Gigantium giver, sammen med de omkringliggende historiske lokaliteter, et unikt billede fra forhistorien, der beskriver den lokale bebyggelses udvikling gennem forhistorisk og historisk tid. Dette er en vigtig brik i den regionale historik.

Hvis du vil vide mere

Som yderligere læsning kan anbefales følgende oversigtsværker.

Jensen, Jørgen. 2002. *Danmarks Oldtid. Bronzealder 2.000-500 f.Kr.*

Gyldendal

Jensen, Jørgen. 2003. *Danmarks Oldtid. Ældre Jernalder 500 f.Kr.-400 e.Kr.*

Udgravningsdata

Hedegård Syd II & III

- Nordjyske Museer jnr. 7977 og 8001
- Udgravningsperiode: 01-06-2023 – 16-06-2023
- Fund & Fortidsminder: 120113 Sb.nr. 162, 163
- Slots- og Kulturstyrelsen jnr. 23/05317 – 23/08153
- Bygherre: Aalborg Kommune
- Undersøgt areal: 1030 m²
- Deltagere i udgravningen:
Arkæologer:
 Kenneth Nielsen
 Sanne Thoudal Laustsen
- Dokumentationsmateriale (fund, fotos, opmålinger m.v.) opbevares på Nordjyske Museer, Vang Mark 25, 9380 Vestbjerg